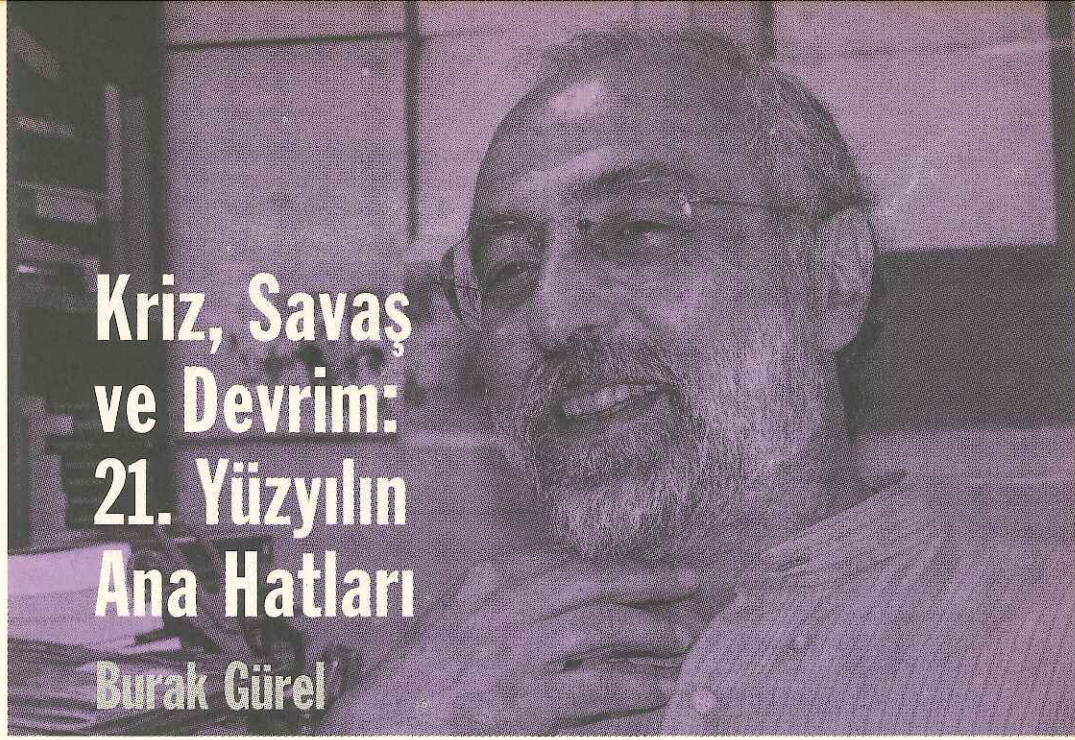

Kapitalist dünya ekonomisi tarihinin en büyük üçüncü krizinin içine girmesiyle bağlantılı bir dizi gelişme, burjuvazinin sağ ve soldaki ideologlarının son yirmi yıldır farklı versiyonlarıyla (yeniden) ürettikleri "küreselleşme" teorisinin temel kabullerinin geçerliliğini giderek sorgulanır hale getiriyor. Bilindiği gibi, "küreselleşme" teorisi temel olarak sermayenin ulusal niteliğini tamamen aşarak ulusötesi sermayeye dönüştüğü, ulus devletin sona erdiği ve kapitalizmin "emperyalizm" aşamasını tamamlayarak "küreselleşme" adında yeni bir evreye ulaştığı tezlerinin üzerine kurulmuştu. Dünyanın en büyük kapitalist ekonomisi olan ABD'de şiddetlenen kriz karşısında devletin geçtiğimiz aylarda Amerikan bankalarını ve finans kurumlarını kurtarmak için -devasa bütçe açığına rağmen- milyarlarca dolar harcaması, "küreselci" ideologların ısrarla savundukları sermayenin ulusötesi hale geldiği ve ulus devletle ilişkisinin bittiği tezini pratikte çürütüyor. Ulus devletin sona ermek bir yana, özellikle kriz anlarında sermaye egemenliğinin en etkili aracı olarak işleme devam ettiğini açıkça ortaya koyuyor.

"Ulusötesi sermaye" ve "ulus devletin sonu" tezlerinin çürütülmesi, dünyanın hakim emperyalist tekeller ve devletler arasında paylaşımına ve bu paylaşımın ifadesi olan ekonomik ve askeri rekabete dayanan "emperyalizm" aşamasının sona erdiği iddiasını da desteksiz bırakıyor. Dünya ekonomisinin genel bütünleşmesi sürecine emperyalist bloklaşma ve rekabetin eşlik ettiğini, bu paylaşım mücadelesinin aracı olan işgal ve savaşların devam ediyor olduğunu saptamanın yanı sıra, bir dünya savaşının bugünün sıcak gündemi olmasa bile geleceğin temel olasılıklarından biri olduğunu tespit etmek gerekiyor.

Şu ana kadar söylenenlerden "küreselleşme" teorisinin temellerinden sorgulanması gereği açıkça anlaşılıyor olmalı. Bu ihtiyacı saptadıktan sonra, sorgulamayı hangi teorik çerçeveden yapmak gerektiği ve teorik eleştirinin ne tür siyasi sonuçlara varacağı soruları ortaya çıkıyor. Sungur Savran'ın *Kod Adı Küreselleşme-21. Yüzyılda Emperyalizm* başlıklı çalışması bu sorulara Marksist bir perspektiften net yanıtlar vererek yalnızca Türkçe literatüre değil, konuya ilişkin uluslararası literatüre de ciddi bir katkı yapıyor. Bu kitabı, Savran'ın dünya ekonomisinin 1970'lerin ortasından günümüze uzanan uzun krizini, sermayenin neoliberal temeldeki uluslararasılaşması sürecini analiz etmek ve emeğin mücadele programının geliştirilmesine katkı yapmak için otuz yılı aşkın süredir verdiği teorik emeğin kristalize bir ürünü olarak değerlendirebiliriz.

Böylesine geniş bir teorik alanı kapsayan bu kitabın her bölümünü bu yazıda ele almak mümkün değil. Bunun yerine, kitabın en önemli tezlerinin özet bir değerlendirmesini yapmak daha uygun görünüyor. Bu çerçevede, ilk olarak Savran'ın "ulusötesi sermaye" ve "ulus devletin sonu" tezlerini -devlet ve sermaye ilişkisini

Kriz, Savaş ve Devrim: 21. Yüzyılın Ana Hatları

Burak Gürel

dünya ekonomisinin ulusal birimlere bölünmüşlüğü bağlamına yerleştirerek-yaptığı eleştiriye odaklanacağız. Emperyalizm kavramının dünya sistemini açıklama kapasitesini koruduğuna işaret eden bu tartışmanın ardından, yazarın Lenin'in emperyalizme ilişkin temel tezlerini güncel ekonomik ve siyasi eğilimlerle ilişkilendirdiği bölüme yakından bakacağız. Gelişen ekonomik, siyasi, askeri rekabet ve bloklaşma eğilimlerine bu çerçevede değinilecek. Savran'ın teorik analizinden çıkardığı siyasi sonuçlar yazının sonunda ele alınacak.

Sermayenin Uluslararasılaşması Çağında Ulusal Ekonomi ve Ulus Devlet

Savran, ulusal ekonomiler ile ulus devletlerin önemini kalmadığı tezlerine yönelik eleştirisine ulusal ekonomi kavramının tanımını yaparak başlıyor. Küreselcilerin yaklaşımına göre, yarı-çevre ve çevre ülkelerinin 1930'lardan itibaren takip ettikleri ulusal pazara ve devletin ulusal ekonomiye müdahalesine dayanan sermaye birikimi stratejilerinin 1970'lerin sonundan itibaren yerini ihracata dayanan, devletin ulusal ekonomiye müdahalesini sınırlandıran yeni birikim stratejilerine bırakması ulusal ekonominin ve ulus devletin sonunu getirmiştir. Savran, bu yaklaşımı iki nedenden ötürü yanlış buluyor. İlk olarak, ulusal ekonomilerin iç pazara yönelik sermaye birikiminin yaygın olduğu dönemlerde dünya ekonomisiyle derin biçimde bütünleşmiş olduklarına dikkat çekiyor. Dolayısıyla, iç pazara yönelik birikim dönemini ulusal ekonomi, dış pazarlara yönelik birikim dönemini küresel ekonomi olarak nitelendirmek için bir gerekçe bulunmuyor (s. 26, 27).

İkincisi ve daha önemlisi, Savran'a göre ulusal ekonomi iç pazara yönelik birikim değil, "bir devletin hâkimiyetindeki mekânı, dünya ekonomisi içinde özgülleştiren faktörlerin tanımladığı bir bütündür...Önemli olan, birden fazla devletin olduğu bir dünyada, her devletin, devlet

olmanın doğasından kaynaklanan bazı özelliklerinin dünya ekonomisinin türdeşliğini ortadan kaldırma yönünde bir etki yarattığı gerçeğidir." Ulusal ekonomi, devletin doğasından kaynaklanan (ulusal) para, maliye sistemi, sınıf ilişkileri rejimi ve genel ekonomik yapı gibi özgül etkilerinin bütünüdür (s. 31). Devletin ekonomiye müdahale derecesinin ulusal ekonominin varlığı veya yokluğuyla doğrudan bir ilişkisi yoktur.

Dahası, çokuluslu şirketlerin doğrudan sermaye yatırımı kararlarını ulusal ekonomiler arasındaki farklılıkları göz önüne alarak verdikleri, uluslararası ticaretin serbestleşmesi sonrasında "uluslararası rekabette belirleyici etkenin ulusal ekonomilerin iç ekonomik yapısı" olduğu ve "finans alanında...ulusal ekonominin özgül niteliği[nin] bütünleşen dünya ekonomisi üzerinde eskisinden daha büyük etki" yaptığı günümüzde "dünya ekonomisinin bütünleşmesi ulusal ekonominin önemini ortadan kaldırmak bir yana, artırır" (s. 34-36, vurgu aslında).

Ulusal ekonominin sonu tezinin çürütülmesinin ardından, sıra sermayenin ulusal niteliğinden arınıp arınmadığı sorusunun yanıtlanmasına gelir. Savran, çokuluslu şirketleri ulusötesi sermaye olarak kavrayan ve sermayenin ulusal dolayımı tamamen aştığını ileri süren küreselci teoriye çokuluslu şirketlerin ulusal niteliğini kanıtlayarak cevap verir. Savran'a göre Royal Dutch Shell, Unilever, Asiac Brown Boveri gibi birkaç istisna hariç tutulursa,

Çokuluslular sermaye kontrolü bakımından hala ulusal şirketlerdir [...] Küreselleşme teorisyenleri ulusötesi şirketlerden söz ederken, *Fortune* dergisi her yıl yaptığı 500 büyük şirket sıralamasında hangi ülkeden kaç şirketin sıralamada yer aldığını da belirtir. Sermayenin uluslararası merkezileşmesi, yani farklı uluslardan sermayelerin iç içe geçmesi, sadece farklı ulusların zaten birleşme sürecini (sancılı biçimde de olsa) yaşamakta olduğu Avrupa'da dikkate değer bir düzeye ulaşmıştır (Airbus, askeri

malzeme yapımı vb.). Bunun dışında sermaye temel olarak hâlâ ulusal karakter taşır [...] Çokulusluların "tek uluslu" karakteri saptanınca ulusötesi (transnasyonal) teriminin ne denli gizemleştirici olduğu ortaya çıkar. (s. 42, 43).

Savran'a göre, devletin ulusal niteliğini ulusal ekonomiye müdahale derecesine göre ölçen ve devlet müdahalesinin sınırlı olduğu koşullarda ulus devletin mutlak sonunu ilan eden küreselleşme teorisyenlerinin bu hatalarının nedeni Keynesçi metodolojilerinde aranmalıdır:

Keynesçilik belirli ekonomi politikası araçlarıyla devletin ulusal ekonomiyi denetim altına alabileceğini ileri sürmüştür; küreselcilik bu denetimin ortadan kalktığı sonucuna varınca "ulusal" kategorisinin artık hiçbir anlam ifade etmediğini savunur. Devletin bütünü ilişkisi iç pazarları bir esrar perdesi arkasında gizler. Bu teorik çerçevede sadece devlet ve ulusal ekonomi vardır. *Sermaye kategorisi ortadan kalkmıştır* (s. 38, 40, vurgu bana ait).

Tam bu noktada, klasik Marksizmin devlet teorisini analize dahil etmek uluslararasılaşma döneminde ulus devlet ile ulusal sermayenin yakın ilişkisini ortaya koyarak ulus devletin sonu tezini çürütür:

Devlet ne iç pazarın bekçisidir, ne ulusal ekonominin koruyucusu. Devlet sermayenin kendi egemenlik alanında kök salmış ulusal fraksiyonun sınıf hâkimiyet aracıdır. Bu niteliğiyle de ulusal sermayenin çıkarı neredeyse devlet de oradadır. Geçmişte eğer ulusal sermayenin çıkarları, ulusal ekonominin canlı bir birikim alanı olarak ayakta tutulmasını ön plana alıyor idiyse, devlet elbette sermayenin hâkimiyet aracı olarak ulusal ekonominin üzerine titreyecekti. Ama bir kez ulusal sermaye emperyalizm çağında dünyaya açılınca, bu açılış çokuluslularla birlikte bütün dünyanın sermaye birikiminin alanı haline gelmesiyle sonuçlanınca, devletin de önceliği ulusal ekonomi olmaktan çıkar. Elbette önceliğin sona ermesi devletin ulusal ekonomiye *kayıtsızlığı anlamına gelmez*. Ulusal ekonomi devletin stratejik amacı olmaktan çıkar, bir bütünü unsurlarından biri haline gelir. Ulusal ekonomi devletin bütünsel stratejik faaliyetinde artık yalnızca sermayenin genel çıkarları açısından önem taşıdığı ölçüde bir ilgi konusu olur (s. 40, vurgu aslında).

Bunun da ötesinde, dünya kapitalizminin son birkaç on yıldaki en dinamik merkezi olan Doğu Asya'nın özgül deneyiminin en önemli özelliği devletin dünya ekonomisiyle kontrollü bütünleşme temelinde sermaye birikimine bizzat yön vermesidir. Bir başka deyişle, ulusal ekonominin devletin ilgisinin merkezinde yer aldığı bir

deneyimdir bu. Bu nedenle, "ulusal kalınmacılığın iflası" tezine dayanan ulus devletin ekonomik işlevini yitirdiği görüşünün temelsizliğini kanıtlar.

Emperyalizmin Bir Aşaması Olarak Küreselleşme

Sermaye, devlet ve ulusal ekonomi ilişkisi bu şekilde yeniden kurulduğunda, emperyalizm aşamasını belirleyen temel özelliklerin sona erdiğini ve ulusötesi sermayenin ulus devletten bağımsızlığı temelinde işleyen "küreselleşme" aşamasına geçildiğini düşünmek için bir neden kalmaz. Kitabın ayrıntılı olarak tartıştığı Avrupa Birliği (AB) ise "tarihte ilk kez bir devlet[in] uzun bir tarihe sahip farklı devletlerin üzerinde uluslarüstü bir devlet olarak yükselme[si]" bakımından büyük önem taşısa da, emperyalizm döneminin ana özelliklerinden olan "dünya burjuvazisinin ulusal fraksiyonlara bölünmüşlüğü"nü ortadan kaldırmadığı için (bu tartışma bağlamındaki anlamıyla) ulus devletin sonu anlamına gelmez ve kapitalizmin emperyalizm sonrasında yeni bir aşamaya ulaştığını göstermez (s. 51). Tersine, AB emperyalist paylaşım mücadelesinin en önemli taraflarından biri haline geldikçe bloklaşma eğilimi daha da derinleşir.

"Küreselleşme" teorisinin tartışılması yoluyla ortaya konan bulgular Lenin'in emperyalizm kavramını tanımlarken kullandığı beş ana kstasın günümüz koşullarında hâlâ geçerli olduğunu gösterir. Bu beş kstasın ilk üçü olan tekellerin yükselişi, (finansal sermaye ile üretim sermayesinin bileşkesi anlamında) mali sermaye, (uluslararası para-sermaye akımları, yani uluslararası borçlar ile doğrudan yabancı yatırımlarını kapsayan) sermaye ihracı olguları çokuluslu şirketlerin bugünün dünya ekonomisindeki ağırlığında ifadesini bulur. Lenin'in emperyalizmi tanımlarken kullandığı son iki kstas olan "dünyanın tekellerce bölüşülmesi" ve "dünyanın emperyalist güçler tarafından bölüşümünün tamamlanması" ise günümüzde emperyalistler arasındaki artan rekabetin nedenidir (s. 85-89). Savran, bu rekabetin dünya ekonomisinin bütünleşmesine bağlı olarak önemini yitireceğini ileri süren küreselci yaklaşıma karşı gerçeğin tersi yönde olduğunu belirtiyor.

Günümüz emperyalizminin ilk dönemden en belirgin farkı rekabetin yalnızca nüfuz alanları üzerinde değil, emperyalist ülkelerin kendi ulusal ekonomileri de dahil olmak üzere tüm dünya üzerinde yaşanmasıdır:

Artık uzaktan, dolaylı bir rekabet değildir, söz konusu olan: Yüz yüze, doğrudan, sıcak, bu yüzden de kıran kırana bir rekabet bu dolaylı rekabetin yerini almıştır. Bugün emperyalistler arasında ana çelişki noktalarından biri, hangi ulusal emperyalist sermayenin öteki emperyalist gücün ulusal ekonomisine daha fazla nüfuz edeceği sorunu ile ilgilidir (s. 138, 139).

Emperyalist rekabetin dünya çapında yoğunlaşması sermayenin ulus devlete olan ihtiyacını azaltmak bir yana arttırır:

Elbette bir kez ulus devlet sınıf hakimiyetinin koruyucusu olarak ortaya çıktığında, uluslararası sermayenin uluslara bölünmüşlüğü de maddi temelini bulur. Elinde bunca güç toplamış, silahlı gücün meşru olarak sadece kendisi tarafından kullanılabilceğini topluma kabul ettirmiş devletlerin uluslararası sermayenin fraksiyonları tarafından uluslararası rekabete kullanılmaması düşünülemez. Bütünleşme arttıkça dünya ekonomisindeki rekabet daha da kızıştı için, ulusal devletin ulusal sermaye için önemi azalmaz, tersine artar (s. 152).

Günümüzün Uluslararası Rekabet ve Çatışma Dinamikleri

Savran, emperyalizminin güncel siyasi ve askeri eğilimlerini iki ayrı çelişkiye bakarak tanımlıyor. Birinci çelişki, ABD, AB ve Japonya emperyalizmleri arasında -özellikle dünya ekonomisinin 1945 sonrası genişleme döneminin sona erdiği 1974-75 yıllarından itibaren- artan rekabettir. Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki bürokratik rejimlerin çöküşü ile Çin'in dünya kapitalizmiyle derinden bütünleşmesi sonucunda dünya kapitalizmine açılan devasa alanların ve genel olarak Avrasya'nın bu güçler arasındaki paylaşımı özellikle önemlidir.

Öte yandan, Savran Japonya'nın bu rekabette geriye düştüğü koşullarda rekabetin esas olarak ABD ve AB arasında yaşandığını ileri sürer:

ABD ile eşit statüye sahip olma arayışı sırasında AB'nin ekonomik, siyasi ve askeri açılardan muazzam engellerle karşılaşacağı kuşkusuzdur. Yine de bu doğrultudaki çabalar sürmektedir ve (on dokuzuncu yüzyıldan beridir ABD'nin avlanma alanı olan, ancak günümüzde başta İspanya olmak üzere Avrupa ülkelerinin ciddi nüfuz edindikleri) Latin Amerika, (geleneksel olarak Avrupa'nın nüfuz alanında olmakla birlikte günümüzde ABD'nin nüfuzunu giderek arttırdığı) Afrika ve hatta Ortadoğu gibi dünyanın farklı yerlerinde gözle görülebilir bir çekişme yaşanmaktadır (s. 293).

Savran'ın günümüzün siyasi ve askeri eğilimlerine bakarken ele aldığı ikinci çelişki, ABD ile Rusya ve Çin arasında Avrasya bölgesinde yaşanan mücadeledir. ABD, bir yandan bu iki ülkedeki kapitalist restorasyon süreçlerinin sorunsuz biçimde ilerletilmesine, diğer yandan bu ülkelerin ABD karşısında güçlenmesini önlemeye çalışmaktadır:

[B]u ülkelerin kapitalist dünya ekonomisiyle bütünleşmesi sürecinin, her şey rağmen mantıksal sonuçlarına kavuşturulması, ABD'nin ve emperyalizmin en yakıcı önceliğidir. İster kitle ayaklanması yoluyla olsun, ister tepeden yöntem-

lerle, bu süreçlerin kesintiye uğratılmasına yönelik bir hareket ortaya çıktığı takdirde emperyalizmin olanca gücüyle restorasyoncu cenahın arkasında yer alacağından, hatta uç durumda askeri müdahalede bulunacağından hiç kimsenin şüphesi olmamalıdır (s. 307, 308).

Savran'ın işaret ettiği her iki çelişkinin de bugünkü dünya durumunu açıklamakta büyük önem taşıdıkları kesin. Bununla birlikte, Savran'ın emperyalist çelişkileri yalnızca ABD, AB ve (rekabette giderek geriye düşen) Japonya ile sınırlayan, ABD ile Rusya ve Çin arasındaki rekabeti emperyalistler arası çelişkinin dışında, emperyalist devletlerin emperyalist olmayan iki büyük devlet ile çelişkisi olarak tanımlayan yaklaşımını tartışmak gerekiyor.

Rusya ve Çin'in emperyalist olup olmadığı sorusunu bu kısa yazıda ele almak mümkün değil. Bunun yerine, üç noktaya işaret etmekle yetinelim. Bu ülkelerin emperyalist nitelikte olup olmadıkları sorusundan bağımsız olarak, Rusya ve Çin'deki kapitalist restorasyon süreçlerinin her ikisinde de kapitalist üretim ilişkilerini hakim kıldığını belirtmek gerekiyor. Her iki ülkede de devletin sahip olduğu işletmeler büyük ölçüde özelleştirilmiş ve ücretli emek ve sermaye arasındaki çelişkiye dayalı kapitalist üretim ilişkileri ekonominin temel belirleyeni haline gelmiştir. Kapitalist üretim ilişkilerinin hakimiyeti bu ülkelerde devlet sektörünün tamamen ortadan kalkması anlamına gelmez. Ancak, devletin elinde bulunan iktisadi işletmelerin bugünkü Rusya ve Çin'de burjuvazinin bir sınıf olarak var olmadığı önceki dönemden farklı bir konumda olduğu açıktır. Bu durum, özellikle halen adında "komünist" sıfatını taşıyan bir parti tarafından yönetilen Çin'deki durumun çelişkisiz olduğu anlamına gelmez. Bu ülkede toprakta özel mülkiyet hakkına ilişkin son dönemde yaşanan tartışmalar, özellikle kırsal bölgelerde kapitalist üretim ilişkilerinin —son otuz yılda alınan büyük mesafeye rağmen— hâlâ bütünüyle tesis edilmediğini gösteriyor. Ancak, ücretli emek ve sermaye ilişkisinin net biçimde kurulduğu, üretimin büyük bölümünün gerçekleştirdiği sanayi sektörü için aynı şey geçerli değildir.¹ Dolayısıyla, Çin proletaryası yarın öbür gün ayağa kalktığında kendisini bürokrasi karşıtı bir politik devrimle sınırlandıramaz. Diğer proleter devrimlerinde olduğu gibi, kendi burjuvazisini mülksüzleştirmeyi de gündemine almak zorundadır.

Buradaki tartışma bağlamında çok daha önemli olan ikinci nokta Çin'in ABD ve AB ile dünya çapında yoğun bir ekonomik rekabetin içinde girmesidir. Yukarıda Savran'ın Japonya'nın ABD ve AB karşısında görece zayıflığına dayanarak emperyalist çelişkileri esas olarak ABD-

AB çelişkisi olarak somutladığını belirtmiştik. Savran, bu bağlamda ABD ve AB sermayelerinin Afrika ve Latin Amerika'da kıran kırana bir rekabetin içinde olduğuna haklı olarak işaret ediyor. Ancak, aynı bölgelerde her iki emperyalist güce de meydan okuyan başka bir oyuncu daha var: Çin sermayesi. Çin sermayesi, gerek doğrudan yabancı yatırım gerekse pazar payı bakımından Afrika ve Latin Amerika'daki —ABD ve AB'nin yanı sıra üç büyük gücün biridir. Özellikle Afrika'da ABD'nin konumunu giderek geriletmektedir.² Bu noktada, ABD ve Avrupa sermayelerinin dünya kapitalizminin öteden beri en büyük oyuncularından olduğu ve söz konusu bölgelerde en başından beri faaliyet gösterdikleri unutulmamalı. Çin'in 20. yüzyılın başında dünyanın en zayıf ekonomilerinden biri olduğu ve bu kıtalara sermaye ihracının neredeyse hiç olmadığı hatırlanırsa, bu ülkenin yaşadığı kapitalist restorasyonun geldiği aşama ile edindiği devasa gücün boyutları daha iyi anlaşılır. Bu nedenle, Japonya'nın geriye düşmesi Doğu Asya'nın emperyalist rekabet bağlamında ABD ve Avrupa'nın karşısında gerilediği anlamına gelmez. Doğu Asya kapitalizminin en güçlü aktörü olan Çin sermayesi, ABD ve AB sermayelerinin en ciddi rakibidir. Dolayısıyla, ABD'nin Rusya ile olan rekabeti ile Çin'le olan rekabeti farklı niteliktedir. Dünya pazarında kendisine çok ciddi bir tehdit oluşturmayan Rusya ile olan rekabeti Doğu Bloku'nun çöküşü sonrasında Avrasya'da doğan boşluğu doldurmaya yönelik, "ardında bir bütün olarak ekonomik çıkarların yattığı" (s. 223) bir jeopolitik rekabettir. Buna karşılık, Çin'le olan rekabet öncekine benzer jeopolitik niteliklere sahip olmakla birlikte, esas olarak mal ve sermaye ihracı yoluyla dünya pazarında kendisine ciddi engeller çıkaran, hammaddeler üzerindeki paylaşım mücadelesinde Latin Amerika ve özellikle de Afrika'da giderek öne çıkan bir rakibe karşı verilen bir mücadele olması niteliğiyle öncekinden ayrılır ve AB ile giriştiği rekabetle benzerdir.

İşaret edilmesi gereken son nokta, ABD'nin emperyalist rekabet bağlamında değişen konumudur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya kapitalist sistemine liderlik eden ABD'nin sistemin bütünü ve her bir aktörü üzerindeki hegemonyası giderek aşınmaktadır. Savran'ın AB, Rusya ve Çin'in ABD karşısında halen zayıf konumda olduğu saptaması (s. 239) doğru olmakla birlikte, ABD'nin liderlik konumu ve rakipleri (özellikle de Çin) karşısındaki görece üstünlüğü giderek azalmaktadır. ABD'nin diğer büyük güçler karşısındaki muazzam askeri üstünlüğünü bu güçlerin aleyhine net bir ekonomik faydaya çevirmekte geçmişe nazaran çok daha fazla zorlandığı açıktır. ABD, Doğu Bloku'nun çöküşünün yarattığı muazzam fırsatları hege-

monya krizini aşma yolunda istediği biçimde kullanamamıştır. Askeri güce giderek artan oranda başvuruyor olması da bu krizin aşıldığını değil derinleştiğini gösterir. Savran, Leo Panitch ve Sam Gindin'i tam da "ABD hegemonyasının sarsılmaz olduğunu" ileri sürdükleri için eleştirirken tamamen haklıdır (s. 238). Ancak, kitapta ABD hegemonyasının 1974-75 öncesi ve sonrasındaki değişimine yoğunlaşmadığı için günümüzdeki paylaşım mücadelesinin açıklandığı bölümler bir ölçüde eksik kalıyor. Örneğin ABD'nin hegemonyasının azalıp azalmadığı sorusu net olarak yanıtlanmıyor. Bu tür bir tarihsel mukayese kitabın bu alandaki eksikliğini giderebilirdi.³

Bu parantezin ardından, dünya sisteminin tartışıldığı bölümün en son (ve en önemli) noktasına geçelim. Savran'a göre, muazzam askeri üstünlüğe sahip olan ABD'nin dünyanın emperyalist devletler arasında bölünmüşlüğüne son vererek bir dünya devletini kurmayı başaramaması bloklaşma eğiliminin yeni bir dünya savaşına yol açma ihtimalini gösterir:

Çünkü, von Clausewitz'in zamanının sınamasından geçmiş 'savaş, siyasetin başka araçlarla sürdürülmesidir' vecizesine göre, birlik ile bölünme arasındaki çelişki, emperyalizmin askeri birliği ile emperyalist iktidarın farklı ulus devletler arasında parçalanmışlığı arasındaki çelişki haline gelmektedir. Emperyalist sistemin tahditleri veri alındığında, bu çelişki ancak iki şekilde çözüme kavuşturulabilir: ya ABD devletinin iradesinin bütün diğer devletlere dayatılması —ki bunun mantıksal sonucu dünyanın tamamen ABD tarafından sömürgeleştirilmesi olacaktır— ya da emperyalist güçler arasındaki güçler dengesinde köklü bir değişim olması. Dünyanın bugün bulunduğu gelişim aşamasında, ilk seçeneğin kudretli ABD devleti açısından dahi imkânsız olduğunu söylemek bile gereksiz. O halde sorunu, çekişen emperyalist devletler arasındaki güç dengesini, aralarında bir savaşa yol açmadan kökten değiştirmenin mümkün olup olmayacağıdır. Yirminci yüzyıldan bazı dersler çıkaracak, emperyalist ülkeler, özellikle de Avrupa ile ABD arasında er ya da geç bir çatışması yaşanması olasılığını yadsımak pek de akıllıca bir şey olmayacaktır. (s. 297).

21. Yüzyılda Devrim

Peki, barbarlığın kaynağı kapitalizme karşı nasıl mücadele edilecek? Savran, bu soruya yanıtını kitabın emperyalizm teorilerini ve solun küreselleşme kavrayışını ele alan bölümlerinde veriyor. Bu yanıtı proletaryanın burjuvazinin tüm fraksiyonlarından bağımsızlık temelindeki mücadelesinin, diğer ezilenlerle —özellikle de ezilen uluslarla— ilişkisinin ve proletaryanın ulusal düzeyde kendi burjuvazisine karşı verdiği mücadelenin uluslararası düzeyde

bir dünya partisi aracılığıyla taşınmasının gerekliliği olarak üç noktada özetlemek mümkün.

Savran, proletaryanın burjuvaziden mutlak bağımsızlık temelinde mücadelesinin zorunluluğunu sol içinde farklı türden burjuva çözümlerini model alan ve burjuvaziyle ittifak öngören yaklaşımların eleştirisi temelinde ortaya koyuyor. Kitabın temel tezi olan "küreselleşme"nin ulus devlete bir saldırı olmadığı, yalnızca emperyalizm döneminde krizle boğuşan ulusal ve uluslararası burjuvazinin krizi aşmak için emeğe karşı yaptığı neoliberal sınıf saldırısı olduğu tespiti, kendisini "küreselleşme"nin alternatifi olarak sunan "ulusalci" akımın da tüm teorik zeminini ortadan kaldırıyor. Yukarıda ele aldığımız, kitabın ulusal ekonomi ve sermaye birikim stratejilerinin tartışıldığı bölümünde, Savran neoliberalizme karşı devletçi burjuva çözümleri savunan yaklaşımı şöyle eleştiriyor:

Marksistler açısından ise ne "devletçi" burjuva, ne liberal çözümler karşısında böylesine körce yaklaşım gereklidir. Çünkü çözüm ne birinde, ne ötekindedir. Bunlar burjuvazinin belirlenmiş tarihsel koşullarda benimsediği sermaye birikimi stratejileridir. Bu nitelikleriyle ele alınmalı ve değerlendirilmelidir [...] Yeni-liberalizm ve küreselleşme karşı Güney Kore'yi ya da günümüz Çin'ini model almak isteyenler, soruna işçi sınıfının değil burjuvazinin gözünden bakarlardır (s. 48, 49).

Bu bağlamda, son dönemde krize karşı solun saflarında yükselen ulusal devletçi çözüm önerilerinin burjuva niteliğini de ortaya koyuyor:

Elbette, uluslararası sermayenin dizginsiz bir hareket kabiliyeti elde etme çabası karşısında, işçi ve emekçi sınıfların çıkarlarını korumayı hedefleyen bir politika devleti kullanarak ekonomik gelişmeye bilinçli bir yön vermeye çalışacaktır [...] Tartışılan sorun bu değildir. Sorun bu devletin kimin devleti olacağıdır, devletin sınıf karakteridir. Eğer dış dünyaya karşı korumacı tedbirler bir burjuva iktidarınca alınacaksa, bu, yukarıda tartışılan depresyon ve dünya ekonomisinin bölünmesi olasılığında, emekçi sınıflara ağır bir saldırıya da içeren bir genel ulusalcılığın çerçevesinde olacaktır muhtemelen. Eğer bir işçi-emekçi iktidarı söz konusuysa, o zaman bu iktidarın, geçici olarak ulusal devletin sağladığı olanakları kullanarak birlikte, ufkunu neden ulusal devletin savunusuyla sınırlayacağını, neden enternasyonalist bir politika izlemeyeceğini anlamak mümkün değil (s. 201, 202).

Burjuva çözümlerin ulusal düzeyde mahkum edilmesi yetmez. Uluslararası planda da benzer bir yaklaşım gereklidir. Kitabın bu yazıda özellikle öne çıkardığımız emperyalistler arasındaki rekabete ve AB'nin

gerçek niteliğine ilişkin saptamaları belirli siyasi sonuçları da içinde barındırır. Örneğin AB'yi ABD'ye karşı bir barış odağı olarak sunan yaklaşımın gerçekdışı niteliğini somut veriler ışığında ortaya koyduktan sonra şöyle bir genel sonuca ulaşılır:

Öte yandan, bir an için bütünüyle AB'nin ABD'nin savaş kampanyasına karşı ayağa kalktığını varsayarsak bile, bu durum kitle hareketi açısından AB'yi desteklemenin intihar etmek anlamına geleceği gerçeğini bir nebze olsun değiştirmeyecektir [...] AB'nin ABD'nin gücünü dengeleyebilmesi, Avrupa devletlerinin silahlı kuvvetlerini ve askeri sanayilerini güçlendirecek kapsamlı bir seferberlik başlatmalarını gerektirecektir. Bu ise kaçınılmaz olarak militarist bir yönelim anlamına gelecek, Maastricht ile Amsterdam'ın neoliberal yönelişine ek olarak AB'de sosyal hizmetlerin ciddi biçimde daha da aşındırılmasını zorunlu kılacaktır. O halde şu sonuca varabiliriz: Emperyalist güçler arasındaki çelişkilerin önemi ne olursa olsun, kitle hareketinin sömürü ve savaşın arınmış bir dünya arayışında bu güçlerden biri ya da diğeriyle yan yana gelmeleri budalalık olacaktır (s. 294).

Proletaryanın burjuvazinin tüm kanatlarından bağımsızlığı temelinde yürüteceği mücadelenin geleceği, kapitalist dünya sisteminin sömürdüğü ve ezdiği tüm kesimlerin mücadeleleriyle kuracağı ilişkinin başarısına bağlıdır. Kitabın bu konuya ilişkin en önemli katkılarının biri ulusal kurtuluş savaşlarının güncelliğini ortaya koymasındır. "Küreselleşme"nin ulus devletin sonu olduğu tezinin yanlışlanması, varolan ulus devletlerin ezdiği ulusların halen devam eden mücadelelerinin dikkate alınmasını mümkün kılar (s. 356). Bu durum, ulusal kurtuluş savaşlarıyla kurulması gereken ilişkiyi proletaryaya önderlik etme iddiasını taşıyan öznenin temel önceliklerinden biri haline getirir. Kitabın Lenin'in (ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını da içeren) ulusal sorun konusunda bıraktığı teorik mirasın günümüzdeki önemine işaret eden, "Milliyetçilik Mi, Enternasyonalizm Mi?" başlıklı bölümü (s. 315-346) bu perspektifle okunmalıdır.

Son olarak, bu çalışmanın ciddi katkıda bulunduğu alanlardan birisi olan proletaryanın kapitalizme karşı mücadelesinin ulusal ve uluslararası düzeylerinin ilişkisi konusuna değinelim. Savran'ın ulus devletin dünya sistemindeki yerine ilişkin teorisinin somut mücadelelere ilişkin önemli sonuçlarından birisi uluslararası kapitalizme karşı verilen mücadelelerin ulus dolayımından geçmek zorunda olmasıdır. Savran, Michael Hardt ve Antonio Negri'nin *İmparatorluk* başlıklı kitabının tezlerini eleştirdiği bölümde bunu açıkça vurgular:

Emperyalizm, varılan ulus devletler sisteminde somutlaşır ve cisimleşir. Dolayısıyla, emperyalist-kapitalizme karşı

dolayımız iktidar mücadelesi, ancak varılan ulus devletler sisteminde yer alan tekil burjuva devletlerine karşı verilebilir. Bir sistem olarak emperyalist kapitalizme karşı verilecek mücadele, zorunlu olarak ulus devletler dolayımından geçecektir. Bu dolayımı göz önüne almayan, büyük kitlelerin sömürülmesinin ve ezilmesinin somut koşullarından soyutlanmış olacağı için, isyan ve devrimin somut dinamiklerini de keşfedemez (s. 183, vurgu aslında).

Bu somut dolayımı dünya ölçeğine tercüme edecek yegane araç ise her bir ülkedeki devrimci partilerin birer ulusal seksiyon olarak içinde yer alacağı dünya partisidir. Savran'ın dünya partisine duyulan ihtiyacı ifade ettiği kitabının son cümleleri, yazının ruhunu özlü biçimde ifade ettiği için bu yazının sonuç bölümü olmayı da hak ediyor:

Bugün insanlığı yaklaştığı uçurumdan ancak sosyalist dünya devrimi kurtarabilir. Yoksulluk ve güvencesizliğe de, savaşlara ve uluslar arasındaki düşmanlıklara da, ekolojik yıkıma da tek çözüm, proletaryanın dünya çapında iktidarı fethetmesi, kâr hırsına ve rekabete dayanan kapitalist üretimin yerine, toplumsal ihtiyaçlara ve dayanışmaya hizmet eden planlı bir üretim sistemini tesis etmesidir. Elbette, sosyalist devrim bir çırpıda olmayacaktır, elbette proletarya her ülkede iktidarı aynı anda ele geçirmeyecektir. Ama sosyalizmin nihai zaferi için devrimin en azından en ileri ülkelere yayılması vazgeçilmez bir koşuldur. Bu yolda yürümek için ise her ülkede proletaryanın devrimci partilerinin, uluslararası planda ise bir dünya partisinin inşası tutulacak halkadır. Devrimler sınıflarca yapılır. Ama sınıfların öncü gücünü oluşturan devrimci partiler olmaksızın başarıya ulaşamazlar. Eğer nihai kurtuluşun koşulu dünya devrimi ise o zaman Marksizmin klasik döneminin bütün önderlerinin savunduğu gibi sosyalist devrim bir dünya partisi gerekir. Emperyalizm ve onun maskesi "küreselleşme" ancak böyle tarihin çöplüğüne atılabilir (s. 359). ■

DİPNOTLAR

1) Çin'de kapitalist üretim ilişkilerinin kuruluşunu ve burjuvaziyle proletarya arasındaki sınıfsal ilişkileri özlü biçimde ele alan bir kaynak için bkz. Joel Andreas, "Changing Colours in China," *New Left Review*, 54, Kasım-Aralık 2008, s. 123-142.

2) Latin Amerika'daki sol hükümetlerin ve Çin-Afrika ilişkilerinin niteliğine ilişkin bir dizi sorumlu görüşü ifade etmekle birlikte, Çin'in Afrika'daki konumunun ABD'nin hegemonya kriziyle olan bağlantısını doğru biçimde analiz eden bir kaynak için bkz. Horace Campbell, "China in Africa: Challenging US Global Hegemony," *Third World Quarterly*, cilt. 29, I, Şubat 2008, s. 89-105.

3) ABD hegemonyasının bu türden bir analizi için bkz. Giovanni Arrighi, "A Crisis of Hegemony," *Dynamics of Global Crisis* (Londra ve New York: Monthly Review Press, 1982) içinde, s. 55-108; Arrighi, *Adam Smith in Beijing-The Lineages of the Twenty-First Century*, Londra ve New York: Verso, 2007, s. 149-210.